

ЈЕВХЕН ПАШЧЕНКО

(1950 – 2021)

Неочекивано и неповратно отишао је у вечност истакнути слависта, доктор историјских наука, професор Катедре за украјински језик и књижевност Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу Јевхен Миколајевич Пашченко. Опростили смо се од цењеног и драгог колеге који је свој живот посветио служењу славистици. Користим ову прилику да још једном захвалим професору Пашченку на дугогодишњој сарадњи, прегалачком раду, колегијалној подршци, спремности да брзо одговори на позив и дође у Београд са занимљивим предавањем, презентацијом своје нове књиге, на округли сто или научну конференцију.

Заслуге професора Пашченка су непроцењиве – не само у контексту развоја украјинистичких студија ван Украјине, већ и у јачању позитивног имиџа Украјине у Европи. Његово надахнуто лице, очи које су гореле плавом ватром док је предавао или наступао на научним или књижевним трибинама, никада неће избледети у сећању оних који су га познавали, а мисли и идеје које је професор сејао међу својим студентима доносиће нове плодове, подстицаће колеге на нове пројекте.

Професор Пашченко као чести гост на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду стекао је у овом славистичком центру искрене пријатеље и поштоваоце, које је његово дело инспирисало, подстицало да следе позитиван пример.

Јевхен Пашченко је један од покретача академске украјинистике у Загребу, али је допринео и развоју српске украјинистике. Захваљујући његовој докторској дисертацији *Украјинско-српски односи у доба барока. Контакти, типологија, стилистика* (1996) научна заједница у Украјини и Србији упознала се с улогом представника украјинског барока и њиховог стваралаштва у историји модерне српске културе. Заједно са Милорадом Павићем, Динком Давидовим, Властимиром Ерћићем и другим истакнутим српским научницима, Јевхен Пашченко је истицао да су управо Украјинци створили прве образовне центре на рускословенском језику код Срба, написали и поставили прву српску драму, први предавали српској омладини седам слободних наука, подучавали је вештини стварања модерне поезије, подстакли настанак првих граматика Стефана Вујановског (1793) и Аврама Мразовића (1794), донели барокна струјања у српску уметност. Овим истраживањем професора Пашченка обухваћени су и српско-украјински односи из периода досељавања Срба на украјинске земље, актуелизован је проблем упоредног проучавања украјинске и српске епике. Дисертација је имала неколико издања, на украјинском и српском језику, и допринела је даљем научном интересовању за проблематику која се у њој разматра.

Јевхен Пашченко је рођен 1950. године у граду Воркута (Аутономна Република Коми у бившем СССР-у). Место и датум рођења на одређени начин детерминишу даљу судбину. У Пашченковом случају, у питању је био Гулаг, у којем су робијали његови будући родитељи, прогнани у логоре из политичких

разлога.¹ Његов будући отац, Украјинац пореклом са Крима, прогнан је у логор када је совјетска војска ушла на Крим. Казнили су га јер је био у немачком логору за војне заробљенике, а то се није опраштало. Будућу мајку, Украјинку из Одеске области, окупатори су одвели у Немачку, одакле је побегла кући. Међутим, ту је била осуђена на смрт за антистаљинистичку пропаганду, само зато што је неопрезно, у присуству потказивача, поновила шалу о Стаљину коју је чула од других. Како је тада имала мање од 18 година, смртну казну су заменили блажом – 10 година логора.

У Воркути ови млади Украјинци радили су у рудницима. Тамо су се упознали и венчали, тамо је рођен и Јевхен Пашченко, Украјинац, који је записан у Изводу из матичне књиге рођених као Рус, што сведочи о тенденциозној политици русификације чак и у условима Гулага, где је, између осталих, у то време робијао и будући хронолог совјетских логора Александар Солжењин.

Да би спасили новорођенче, рођаци са Крима послали су Јевхеновог стрица у Воркуту, који је, по договору, једногодишње дете (толико је незванично било дозвољено затвореницима да задрже своју новорођанчад) заменио за пакет хране из Украјине. Дете је одрасло у Запорожју, где се са Крима, због економске кризе након етничких репресалија, преселила родбина. Металуршким погонима Запорожја била је потребна радна снага. Након Стаљинове смрти, Јевхен се вратио рехабилитованим родитељима. Детињство је провео у радничким баракама, изграђеним за пролетере у близини огромних фабрика.

По завршетку школе у Запорожју, младић је уписао Филолошки факултет Кијевског универзитета. Као један од словенских језика студирао је српскохрватски језик. На трећој години студија као одличан студент добио је могућност да студира преко размене у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији. Тако је доспео на студије у Београд. Из Београда шаље своје прве публикације у украјинску периодику – о преводима поезије Лесје Украјинке на српски језик, коју је преводила између осталих Десанка Максимовић; о југословенским на-учницима и др.

Током студија на Универзитету у Београду заинтересовао се за барокну уметност, која је постала предмет његовог дугорочног интересовања. Грађа коју је прикупио током студија временом је постала објекат његовог научног истраживања и тема докторске дисертације.

Из београдског периода датира научново пријатељство са Срђаном Рашковићем, касније познатим преводиоцем украјинске поезије, кога је Јевхен Пашченко увео у свет украјинске речи упознавши га са стваралаштвом украјинских „шездесетника“, са трагичним судбинама стрељаних и репресованих у Стаљиновој држави украјинских уметника. О феномену који је познат у историји украјинске културе као „стрељани препород“² Јевхен Пашченко је сазнао управо у Београду, захваљујући познанству са америчким научником украјинског порекла Иваном Коропецким, који му је поклатио антологију репресованих украјинских књижевника *Розстріляне відродження* (Париз, 1959), забрањену у СССР-у.

Након дипломирања на Универзитету у Београду (1974), на Групи за српскохрватски језик и југословенске књижевности, као и на Кијевском универзитету, на Групи за украјински језик и књижевност (1975), стекао је диплому филолога-слависте. Затим је уписао постдипломске студије на

¹ Биобиблиографски подаци о Јевхену Пашченку су цитирани према (Павлюк 2020).

² У питању је тенденциозна елиминација украјинске интелигенције у Стаљиновом СССР-у двадесетих-тридесетих година 20. века. Више о томе в. у (Поповић 2006).

Институту за књижевност „Т. Г. Шевченко“ и започео своју научну каријеру на одељењу за словенски фолклор Института за историју уметности, фолклор и етнографију „М. Т. Рилски“ Академије наука Украјине. Кандидатску дисертацију – о стваралаштву Владимира Назора из аспекта књижевних и фолклорних веза, као и узајамног односа народног и ауторског стваралаштва, брани 1981. За серију научних радова „У братском јединству. Украјинска књижевност, фолклор и уметност и међусловенски односи“ Јевхен Пашченко је 1982. године одликован Медаљом Академије наука, као и Дипломом са наградом за младе научнике, коју му је доделило Председништво Академије наука СССР-а.

Током припрема за IX Међународни конгрес слависта (1983), који је био изузетан догађај у научном и друштвеном животу Украјине, издавачка кућа „Научна мисао“ објавила је монографију Ј. Пашченка *Владимир Назор и фолклоризам у хрватској књижевности*, која је настала на основу текста кандидатске дисертације. Ово дело украјинског слависте добило је позитивне критике које су објављене у московском академском часопису *Совјетска славистика и балканистика* (1983), као и одзиве у украјинској и хрватској научној периодици.

Истовремено, Ј. Пашченко проучава питања украјинског барока у вези са књижевностима Јужних Словена. Поводом 300. годишњице смрти Јураја Крижанића, у часопису *Совјетска славистика и балканистика*, објављује студију „*Политика* Јураја Крижанића као дело барокне књижевности“, а у часопису *Всесвіт* текст „Јурај Крижанић и Украјина“. На Конгресу слависта у Кијеву, на округлом столу „Јурај Крижанић у контексту свог времена“, говорио је на тему „Јуриј Крижанић у контексту словенског барока“, чиме оцртава овај круг својих истраживања.

Као слависта, наставио је каријеру на Катедри за словенску филологију Филолошког факултета Кијевског националног универзитета „Т. Г. Шевченко“. Од 1990. до 1991. године радио је на Свеучилишту у Загребу, као предавач украјинског језика на Катедри за словенске језике и књижевности Филозофског факултета. Док је био у Хрватској, иницирао је трансформацију факултативног предмета Украјински језик и књижевност у украјинистичке студије.

Затим се враћа у Кијев, где ради на Катедри за словенску филологију Кијевског националног универзитета „Т. Г. Шевченко“, а од 1995. постаје секретар, касније и отправник послова, Амбасаде Украјине у Републици Хрватској. Као филолог-слависта и украјински дипломата, Јевхен Пашченко није заборавио на своја научна интересовања и 1996. године, у Кијеву, брани докторску дисертацију *Украјинско-српски односи у доба барока. Контакт, типологија, стилистика*, чиме је стекао докторат из историје и теорије културе.

Почетком двехиљадитих наставља своју дипломатску каријеру у Загребу, где временом прелази на новоосновану Катедру за украјински језик и књижевност, на којој ради до пензионисања 2020. године, у звању редовног професора. На Факултету је 2008. покренуо серију *Ucrainiana Croatica*, чији је главни уредник и приређивач био. У овој серији објављене су монографије Ј. Пашченка *Украјинско-хрватске књижевне компарације* (2010), *Слависта империје. Ватрослав Јагић између Галиције, Мале Русије и Украјине* (2010), *Од Кијева до Политице. Траговима древних сеоба* (2010), *Траговима хрватских војника. Источни фронт 1914–1918* (2018); приредио је публикацију *Хрватски Шевченко* (2011), *Богдан-Игор Антонич. Мост изнад времена* (превод Д. Цесар, 2011), *Тарас Шевченко. Изабрана поезија* (превод А. Менац, 2014) и др.

У оквиру библиотеке *Ucrainiana Croatica* објављена је серија зборника „Путовање Украјином“, у којој су појединим монографским публикацијама приказани различити региони Украјине. Имагинарно путовање започела је књига *Закарпатска Украјина. Историја – традиција – идентитет* (2013), у којој су представљени радови истакнутих истраживача ове проблематике М. Тиводара, П. Чучке, В. Довхеја, М. Вегеша, О. Мишанича и др. Следећа књига, *Украјински Карпати* (2014), значајна је из аспекта упознавања с карпатским регионом, у њој су заступљени преводи из публикације *Етногенеза и етничка историја украјинских Карпата* (Лавов, Институт за етнологију, 1999). Зборник *Галиција* (2015) представљен је збирком превода научних текстова о Лавовској области. Серија се наставља објављивањем књиге *Прикарпатје* (2017), која садржи преводе радова истраживача овог региона. Затим следи књига *Буковина* (2017), где је представљен овај регион посредством превода радова научника са Универзитета у Чарновицама. Зборник *Украјински Карпати* (2018) упознаје читаоце са радовима професора Прикарпатског универзитета Миколе Кухућака. У циљу упознавања са актуелним догађајима у Украјини, објављена је књига *Источна Украјина. Доњеџки регион* (2019), са преводима украјинских истраживача наведене тематике. Књига *Крим кроз историју* (2020) садржи преводе дела украјинских историчара. У припреми је била и публикација о Волину и Лесји Украјинки, као и друге. Уводне текстове у свим наведеним издањима припадају проф. др Јевхену Пашченку.

Сарадња професора Загребачког свеучилишта Јевхена Пашченка са Катедром за славистику Универзитета у Београду и српским украјинистима постала је саставни део његових истраживачких, образовних и грађанских активности. Покренута је активна размена хрватских и српских украјиниста, чији је плод неколико циклуса научних предавања, консултација, састанака, заједничких публикација, учешће на научним конференцијама, између осталог, на конференцији посвећеној 25. годишњици украјинистике на Универзитету у Београду, на којој је Јевхен Пашченко наступио и као излагач реферата и као говорник на презентацији најновијих зборника из серије *Ucrainiana Croatica*, које је представио украјинистима окупљеним на конференцији из целог света.

Многи планови овог научника су остали недовршени, укључујући коорганизацију конференције, посвећене 130. годишњици досељавања Украјинаца на просторе бивше Југославије, која ће се одржати у новембру 2021, на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, а чији су коорганизатори Друштво за украјински језик, књижевност и културу „Просвита“ (Нови Сад), Катедра за русински језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, Катедра за славистику Филолошког факултета у Београду и Катедра за украјински језик и књижевност Филозофског факултета у Загребу, објављивање нових књига у серији *Ucrainiana Croatica*, писање нове научне монографије...

Прерано је отишао из живота. Покидане су жице, утихнуо је глас научника и визионара, чије су се иницијативе блиставо остваривале. Генерације и генерације његових ученика деле и делиће убудуће љубав према славистици, према украјинској култури, коју је Јевхен Пашченко оставио као своје драгоцене наслеђе.

Дело његовог живота пркоси смрти, која никог не штеди, баш као у песми *Кантј о воспоминаннї Смерти* (1766) Јована Рајића, чији је опус дотакао Пашченко у својој монографији о украјинско-српским барокним везама. Све је сујета, сваком следи смрт, али од нас зависи шта ће бити на крају. Како је приметио Рајић, у поруци која је објављена заједно са песмом: „Ту увидишъ

что все суета, ту усмотришь что и тебѣ въ скорости на стоить мрачныи гробъ. Блюди совѣсть, то цѣль и не вредимъ остаеши и не будетъ ти мрачныи гробъ, но свѣтлая палата“ (Райчь 1814).

Нек му је светла палата!

16. маја 2021.

Људмила Поповић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
ljudmila.popovic@fil.bg.ac.rs

Цитирана литература

- Павлюк, Степан. Євген Пашченко і український напрям у хорватській славистиці. Народознавчі зошити 2/152, 2020: 251–259.
[Pavliuk, Stepan. Evgen Pashchenko i ukraïns'kiï napriâm u khorvats'kiï slavistitsi. Narodознавчи zoshiti 2/152, 2020: 251–259]
- Поповић, Људмила. Фокусна перспектива украјинске књижевности. Београд: Филолошки факултет, 2006.
[Popović Ljudmila. Fokusna perspektiva ukrajinske književnosti. Beograd: Filološki fakultet, 2006]
- Райчь Иоанн. Стихи о воспоминании смерти, ко утѣшенію своего пріятеля. Въ Будинѣ градѣ: Писмены Кралевскаго Всеучилища Унгарскаго, 1814.
<https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Stara_i_retka_knjiga/Zbirka_knjiga_Jovana_Rajica/S-II-2094#page/2/mode/1up>01.06.2021.
- [Rajč' Ioann. Stihy o vospominanii smerti, ko utšeniù svoego priâtelâ. Vъ Budinѣ gradѣ: Pismeny Kralevskago Vseučiliša Ungarskago, 1814.
<https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Stara_i_retka_knjiga/Zbirka_knjiga_Jovana_Rajica/S-II-2094#page/2/mode/1up>01.06.2021]